

viktige for å forstå den intellektuelle bakgrunnen for skandinavismen, påpeker van Gerven. Men de er ikke bare det. De er også eksempler på kulturåpne miljøer som både forutsetter og åpner for sirkulasjon og ideflyt, og som derigjennom peker fremover mot skandinavismen. Fra Klopstock og Gerstenberg og van Gervens tekst går det direkte linjer fremover mot Kristoffer Schmidts beskrivelser av Oldsakskommisjonens opprettelse i 1807 i kapittlet „Det Old Verdens Museum». Forbindelseslinjene er konkret gitt som far og sønn Münster, far Baltasar som en viktig del av det kulturåpne miljøet som etableres som en konsekvens av Klopstock og Gerstenberg, og sønn Friedrich som initiativtager til og iverksetter av Oldsakskommisjonen. Og nettopp Baltasar og Friedrich Münster blir eksempler på representanter for slike multinasjonale intellektuelle nettverk som skandinavismen åpenbart har som intellektuell forutsetning, og som fremdeles inviterer til mer forskning på hele det lange 19. århundre.

Jeg tror altså det er mer å hente, og jeg tror det er nye veier å utforske, ikke minst gjennom å videreutvikle og eksponere de teoretiske rammeverk boken bygger på og til dels også ekspliserer. Boken bør lede an til videre forskningsarbeid, på skandinavismen så vel som på grenseoverskridende perspektiver på forholdet mellom de nordiske land.

Merethe Roos

| MERETE BO THOMSEN: *De, der tog teten. Danske landbokvinder i menighedsråd, værgeråd og hjælpekasser 1903-1930*, Landbohistorisk Selskab, Auning 2015, 191 s., 148 kr.

Det meste af den litteratur, der beskæftiger sig med kvinders tidlige politiske deltagelse, har fokuseret på kampen for valgret og de første kvinder i landsdækkende politik. Men kvinderne fik valgret og blev valgbare til menighedsrådene i 1903, til værgerådene, der skulle tage sig af „forbryderiske og forsømte børn og unge personer“, i 1905 og endelig til hjælpekasserne, der afløste de fattiges kasse, i 1907. Merete Bo Thomsens bog *De, der tog teten* udgør en pionerindsats med sit fokus på landbokvinders politiske deltagelse i disse lokale råd. Via en undersøgelse af, i hvilket omfang kvinderne var repræsenteret i de tre organer og dermed aktive i det lokale offentlige liv, vil bogen gøre op med et indtryk af landbokvindernes manglende politisk interesse og engagement, som deres begrænsede repræsentation i kommunalbestyrelserne efter valgretten i 1908 kan give. Bogen repræsenterer således også et klassisk kvindehistorisk synliggørelsesprojekt.

Bogen undersøger kvindernes deltagelse i de tre lokale politiske or-

ganer i Ringkøbing og Århus Amter i undersøgelsesperioden 1903-30 med en stikprøve på 35 kommuner. Som det påpeges af forfatteren, bør de tre lokale råd i højere grad ses som en del af det lokale politiske arbejde, end de hidtil er blevet, og de bør inddrages meget mere i fortællingen om kvinders politiske engagement og vej til fuld politisk ligestilling. Derfor kan det også godt ærgre lidt, at forfatteren ikke vælger at sætte sin undersøgelse ind i en bredere kønspolitisk forskningskontekst, men kun fokuserer snævert på den meget begrænsede litteratur, der har behandlet landbokvindernes lokalpolitiske arbejde.

Undersøgelsen er struktureret hen over en model for politisk mobilisering. Modellen tager udgangspunkt i de faktorer, forskningen har vist, kan have indflydelse på politisk engagement. Derudfra er undersøgelsen bygget op over kvinders personlige forhold, faktorer i lokalsamfundet og strukturelle forhold i de valgte kommuner.

Ud fra en identificering af de rådsaktive kvinder og deres antal undersøger Merete Bo Thomsen, hvad der kan have motiveret de pågældende kvinders politiske engagement. Analyser af enkelte kvinders livshistorie viser både opvæksten i form af det sociale eller politiske miljø, men også erfaringer senere i livet som udløsende faktor. En ikke ubetydelig del af de rådsinteresserede landbokvinder kom fra en social baggrund under gårdmandsstanden, samtidig med at en opvækst på gårdmandsniveau eller derover øgede mulighederne for valg. Der var en stor aldersspredning på de rådsaktive kvinder, fra 25 til 74 år, men den gennemsnitlige råds kvinde var 44 år på valgtidspunktet. Ægteskab ser ud til at have være en fordel, og ægtemandens støtte en absolut nødvendighed. Som hovedregel havde de rådsaktive kvinders mænd selv erfaring fra i hvert fald bestyrelsesarbejde. Samtidig var tid også en væsentlig faktor for de rådsaktive kvinders mulige engagement, og her kunne både mandens aktivitet, deres eget moderskab og husmodergerningen spille ind med forskellig vægt alt efter social baggrund og børnenes alder. Den gennemsnitlige råds kvinde havde således to hjemmeboende ukonfirmerede børn og mellem 2,5 og 3 medhjælpere i husholdet. Men spredningen var stor. Husmændskonerne var kraftigt underrepræsenteret, ligesom det var usædvanligt med rådsaktive kvinder fra de største landbrug. Samtidig viser undersøgelsen ikke nogen klar betydning af uddannelsesniveau og højskoleophold. Socialt netværk undersøges også som en faktor med mulig betydning, og Thomsen argumenterer for en tese om eksistensen af uformelle kvindeforsamlinger og betydningen af slægtsbårne netværk.

Overordnet konkluderer undersøgelsen, at der var store lokale forskelle på andelen af kvindelig repræsentation i de tre råd, og at den også varierer mellem de tre typer af råd. I de undersøgte kommuner var landbokvindernes repræsentation i gennemsnit størst i hjælpekas-

serne og mindst i menighedsrådene. Jo flere lokale interessegrupper, der var inden for et felt i en kommune, desto dårligere chancer havde landbokvinderne for at blive valgt. Den bedste chance havde de i de små, homogene kommuner domineret af grundtvigianske gårdmænd.

Bogen er et publiceret speciale, hvilket bl.a. afspejler sig i, hvor tæt læseren bringes ind i de metodiske overvejelser og grundlag. Et lidt bredere perspektiv på kønsforskningen generelt og især forskningen i den kvindelige valgret ville have styrket nogle af de perspektiver, der bringes frem. Ikke desto mindre dokumenterer undersøgelsen landbokvindernes hidtil ikke klarlagte deltagelse i det lokale rådsarbejde i begyndelsen af 1900-tallet. Dermed bidrager den til et opgør med forestillingen om kvinden og specifik landhusmoderen som kun beskæftiget i hjemmet og ikke engageret i det lokale samfund i denne periode.

Nina Koefoed

| POUL F. KJÆR & NIKLAS OLSEN (RED.): *Critical Theories of Crisis in Europe. From Weimar to the Euro*, Rowman & Littlefield International, New York & London 2016, 272 s., 24.95 £.

Hjälp, krisen är över oss! Men vad innebär det när ett samhälle drabbas av en ekonomisk, politisk eller social kris? Hur skiljer sig en typisk „kris“ från katastrofer, krig eller bara svåra tider i största allmänhet? Hur skiljer den sig från normaltillståndet? Och är det meningsfullt att jämföra samtida krissituationer – som den så kallade flyktingkrisen 2015 – med 1930-talets stora, samhällsomstörtande kriser?

Detta är frågor som avhandlas i denna tvärvetenskapliga antologi, där fjorton forskare från olika delar av världen ger sig i kast med krisbegreppets historia och morfologi. Redaktörer är Poul F. Kjær (CBS) och Niklas Olsen (KU), statsvetare respektive historiker, som även har levererat egna analyser och ett fylligt introduktionskapitel. Kronologiskt står perioden från mellankrigstiden till finanskrisen 2009 i fokus, men volymen innehåller avstickare som pekar såväl bakåt i tiden som framåt mot möjliga framtidsscenarier för det internationella och icke minst europeiska samarbetet.

Introduktionskapitlet tecknar ett teoretiskt ramverk som tydligt binder ihop de analytiska kapitlen. Redaktörerna tar avstamp i nutidens krisdiskurser och skriver redan på första sidan att Europa „once again“ befinner sig mitt i en kris. Syftet med boken är att skapa „a historical and conceptual link“ mellan nutida krisförhållanden och dem som hemsökte Europas samhällen under såväl den oroliga mellankrigstiden som energikrisens 1970-tal.